

BİR TATİLİN ANATOMİSİ: *HER GECE BODRUM'DA BİREY,* YABANCILAŞMA VE MEKÂN

Abdullah Ezik

■ Selim İleri'nin 1976 yılında yayımlanan ve kısa bir süre sonra Türk Dil Kurumu Roman Armağanı ile ödüllendirilen *Her Gece Bodrum* başlıklı romanı hem kendisinin yazarlık serüvenindeki en önemli kırılma anlarından biri, hem de Türk edebiyatı bağlamında dönüştürücü metinlerden biri olarak değerlendirilebilir. Roman, 1970'lerin Türkiye'sinin hem toplumsal hem de bireysel atmosferini Bodrum tatilinin mekânı üzerine kurarak derinlemesine keşfeder. Öte taraftan metin, okura yalnızca bir tatil beldesinde geçen birkaç günün hikâyesini anlatmaz; aynı zamanda ona bireysel duyarlılıkların, içsel yalnızlıkların, toplumsal ilişkilerde yaşanan kırılmaların ve varoluşsal sancıların derinlikli bir panoramasını da sunar. İleri'nin ilerleyen yıllarda diğer roman ve metinlerinde de yoğun bir şekilde hissedilecek sosyal yapılar, bireysel beklentiler ve duygu dünyaları arasındaki etkileşimler üzerine kuracağı anlatı dünyası *Her Gece Bodrum*'la şekillenir ve beraberinde birçok açıdan yeni bakış ve perspektifleri sürükler.

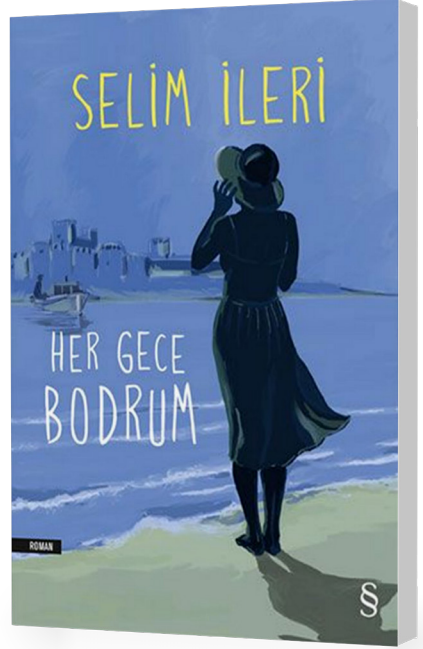
Romanın merkezî mekânı Bodrum, sadece fiziksel bir arka plan olarak değil; aynı zamanda karakterlerin psikolojik ve toplumsal süreçlerinin aynalandığı bir sahne olarak metinde kendisine karşılık bulur. Bodrum limanındaki tekneler, dar sokaklar, kalabalık kafeler ve turist akını gibi ayrıntılar zaman içerisinde metnin atmosferini belirlerken olaylar silsilesinin hangi duygu çeperleri etrafında şekilleneceğini de imler. Okur, romanda merkeze alınan mekânları metin aracılığıyla yalnızca betimlenmiş bir tatil yeri/beldesi olarak görmez; aynı zamanda onu bireylerin içsel yalnızlıklarını, dış dünyayla kurdukları ilişkilerde yaşadıkları çelişkileri ve aidiyet sorunlarını anlamaya açılan bir alan olarak deneyimler. Bodrum'un mekânsal konumu, İstanbul'la karşılaştırıldığında bir tür yalıtılmış mikrokozmos hâlini alır. Öyle ki burada şehir yaşamındaki keşmekeşe, rutine,

tekdüzeliğe alışmış figürler âdeta başka bir dünyayla karşılaşır.

Selim İleri, edebiyatında Bodrum'a özel bir değer atfetmiş, bunu da öncelikle *Her Gece Bodrum*'la temellendirmiş öncü yazarlardan biri olarak değerlendirilebilir. Halikarnas Balıkcısı, Zülfü Livaneli, Buket Uzuner gibi yazarların metinlerinde zaman içerisinde farklı şekillerde ön plana çıkan bu bölge, İleri'de kendisine farklı bir anlam dünyası inşa eder. Özellikle de romanın geçtiği dönem ve bu dönem içerisinde bölgenin ifade ettiği değer(ler) düşünüldüğünde bu durum daha da anlam kazanır. Bodrum'un bir kaçış alanı/beldesi olarak görülmesi, yaz döneminde alabildiğine hissettirdiği canlılık, herkes için bir uğrak noktası olması onu başka anlamlarda değerli kılar. Özellikle de büyük şehirlerde bunalan, yalnızlaşan, tek tipleşen karakterler/insanlar düşünüldüğünde bu durumun altı daha net bir şekilde çizilmiş olur. *Her Gece Bodrum*, işte tam da bu nedenle Türk edebiyatında bir açılım, İleri edebiyatında da bir kırılım olarak değerlendirilebilir. Edebiyatın sınırlarının genişlemesi kadar içerik olarak da kendisine yeni bir karşılık/dünya bulması bu anlamda önemlidir.

Selim İleri'nin romanı, öte taraftan bir tatil deneyimi üzerinden bireyin iç dünyasını sorgularken aynı zamanda belirli bir kuşağın başlarına gelen olaylar karşısındaki tutumlarını da tartışmaya açar. Cem, Murat ve Tarık gibi karakterler, farklı duyarlılıklara, farklı beklentilere ve farklı bilinç akışlarına sahip gençler olarak belirir. Romanın anlatımı, bu bireylerin iç seslerine, düşünce akışlarına ve algı süreçlerine odaklanan modernist bir çizgi üzerinden hareket eder. Bu teknik, olay örgüsünden ziyade karakterlerin duygu ve düşüncelerini merkeze koyarken okurun metin içinde farklı bilinçlerde dolaşmasına da zemin hazırlar. Bu anlamda *Her Gece Bodrum*'da anlatıcının okuru farklı karakterlerle yakınlılaştırıp uzaklaştırır, farklı bilinçler arasında onu dolaştırırken üstlendiği yapı, teknik olarak da metni başka bir noktaya taşır. Bu da söz konusu metnin salt hikâyesi bağlamında değil, tekniği açısından da kendisine özel bir karşılık bulmasını sağlar.

Cem, Murat ve Tarık'ın Bodrum tatilinde geçirdikleri zaman aralığı dışarıdan görünen yüzeyin altında bir dizi duygusal ve psikolojik çatışmayı da yavaş yavaş gün yüzüne çıkarır. Cem, grup içinde aidiyet arayışında olan, arkadaşlık

ilişkilerine büyük önem veren bir karakter olarak ön plana çıkarken ondaki bitimsiz arayış arzusu, içsel yalnızlığını ve tatminsizliğini daha da görünür hâle getirir. Murat, daha bağımsız ve bireysel bir duruş sergiler; denizle, doğayla ve kendi iç dünyasıyla baş başa kalmayı arzular. Tarık ise farklı, daha yüzeysel bir tatil beklentisi içinde hareket eder, güne odaklanır; zamanla kendi içsel huzurunu arar. Bu üç karakterin birbirlerinden farklı eğilimlere sahip olması romanın temel dinamiklerinden biri olan bireysel yönelimlerin karşılaştırmalı çözümlemesine olanak tanır ve hikâye onların gerek birbirleri gerekse çevredekilerle kurdukları bağlar üzerinden değişir/gelişir.

Romanın duygu dünyasında önemli bir rol oynayan karakterlerden bir diğeri Emine'dir. Emine, 32 yaşında, "evde kalmış" olarak nitelenen ve bu statü üzerinden toplumsal bir baskı ve yalnızlık hissi yaşayan bir kadındır. Başlangıçta Kerem ile ilişkilenen ve ona duyduğu hisler karşısında hayal kırıklığına uğrayan Emine, daha sonra duygusal doyum elde etme çabasının insan için zamanla nasıl kırılğan bir hâl alabileceğini görünür kılar. Emine'nin deneyimi, yalnızca bireysel bir aşk arayışının ötesinde, toplumun ve kültürün kadınlara yüklediği roller ve beklentilerle çakışır. Roman, böylece bireysel cinsellik, toplumsal normlar ve beklenti arasındaki gerginliği görünür kılar.

İlk planda Cem, Murat ve Tarık; ardından Emine, Kerem, Ahmet, Catharine gibi karakterlerle doğrudan ve dolaylı olarak şekillenen Her Gece Bodrum, temelinde bütün bu isimler etrafında okura topluma dair geniş bir panorama sunar. Her bir karakter hem kendi iç dünyalarındaki duygular hem de toplum içerisindeki mevkileri/konumları itibarıyla romana yeni tartışma alanları dâhil ederler. Onların zaman zaman kendileri zaman zaman da diğer karakterlerle girdikleri çatışmalar, duygusal imtihanlar, girift ilişkiler metni farklı uçlara doğru giderek genişletir. Bodrum, bütün bu süreç boyunca sadece bir fon ve mekân olmanın ötesine geçer; bütün bir serüvenin kalıtsal karşılığı olarak metinde kendisine yeni anlam değerleri üretir.

Her Gece Bodrum'da romanın mekânsal örgüsü ile tematik derinliği arasında giderek daha da belirginleşen girift bir ilişki kurulur: Bodrum'un fiziksel konumu bireylerin kendi iç dünyalarındaki dönüşümle(rle) paralel bir değişim süreci yaşar. Bu mekân, ne sadece gezi mekânı ne de dışarıya kapalı, karanlık bir mikrokozmos olarak belirir; bu alan, aynı zamanda bireyin toplumsal normlarla, kendi beklenti ve arzularıyla yüzleştiği bir sınama bölgesi olarak değerlendirilebilir. Romanın daha ilk sayfalarında imlenen ve bütün bir süreci kuşatan tatil düşüncesi, her şeyin gelip geçerliliğine dair bir vurgu olarak değerlenirken metni salt birkaç günün hikâyesi olmanın da ötesine taşır. Bu kısa sürede romandaki hemen herkes için büyük bir kırılma ve eşikte beklem/bekleyiş hâli söz konusu olur. Kimi eşiği geçerken kimi eşikte kalır ve öylece dikilir. Karakterlerin kendi ruhsal iklimlerinde hissettikleri gitgeller onları zamanla birbirlerine bağlarken bütün bir süreci dar bir zamansal aralıktan kurtarıp daha derin bir atmosferin parçası kılarlar.

Roman boyunca anlatıcının özellikle üzerinde durduğu ve vurguladığı sosyal bağlam, 1970'lerin Türkiye'sinin kültürel dönüşümlerinin bir yansıması olarak dikkat çeker. 1970'ler, Türk edebiyatında yeni arayışların, birey ile toplum arasındaki çatışmaların belirginleştiği bir dönem olarak belirir ve İleri'nin bu romanı, bu dönemsal geçişin özgün örneklerinden biri olarak gün yüzüne çıkar. Bu anlamda romanın eleştirel okuması, yalnızca bireysel deneyimleri ele almaz; aynı zamanda dönemin sosyokültürel arka planıyla karakterlerin yaşadığı ikilem ve uyumsuzlukları da birbirleriyle ilişkilendirir. Bu bağlam, romanın estetik düzeyden toplumsal düzeye açılan bir köprü kurmasını sağlar; böylece bireysel yalnızlık ve toplumsal yabancılaşma arasında bir örtüşme alanı geliştirilir.

Roman boyunca karakterler arasındaki ilişkiler, modernist bireyselleşme sürecinin bir yansıması olarak ön plana çıkar. Söz gelimi Cem ile Betigül arasındaki ilişki, klasik aşk anlatılarının ötesine geçer; burada aşk bir duygu olduğu kadar modern bireyin aidiyet, özgürlük ve kırılganlık arasındaki gelgitlerinde ortaya çıkan bir durumdur. Benzer ilişki süreçleri diğer karakterler arasında da söz konusu olur. Öte taraftan Betigül'ün daha sonra başka karakterlerle yaklaşması yalnızca bireysel tercihler olarak değil, aynı zamanda bireyin öznel yönelimleri ile grup dinamikleri arasındaki çatışmanın bir göstergesi olarak da belirir. Farklı bir düzlemde Emine ile Kerem arasındaki ilişki(sizlik) ve Catharine'in diğerlerine uyum sağlayamaması, farklı kültürel ve toplumsal kodlar arasında kalan bireylerin yabancılaşmasını temsil eder. Bu anlamda yabancılaşma ve farklı ilişki düzlemleri romanın üzerinde durduğu başat meselelerden biri olarak dikkat çeker.

Her Gece Bodrum'daki kurgu, klasik anlatı çizgisinden ziyade bilinç akışı ve iç monologlara ağırlık verir. Bu teknik, karakterlerin düşünce süreçlerini okurun zihninde daha doğrudan yaşanabilir kılar; romanın tamamı boyunca olaylar dışsal bir drama hâline gelmeden, içsel algıların ve yorumların yoğunluğu ön plana çıkar. Böylece romantik dramatizasyon yerine karakterlerin psikolojik kırılmaları, sezgisel yönelimleri ve kendi benlikleriyle kurdukları diyaloglar belirginleşir. Bu yaklaşım, romanı modernist Türk romanı geleneği içinde önemli bir yere taşır. Cem, Murat ve Tarık ile başlayan süreç, onların kişisel hikâyelerine paralel bir şekilde metne eklenen diğer karakterlerle giderek genişler ve romana dâhil olan her bir karakter, sürece ve anlatı çizgisine yeni bir ilave olarak belirir. Böylelikle romanın anlatı dili ve kurgusu hikâyeye birlikte sürekli genişler. Romanın biçimsel tercihleri, mekân ve duygu ilişkisini güçlendiren unsurlarla sürekli olarak desteklenir. Bodrum'un fiziksel yapısı ve çevresi, teknelerin limandaki konumları, dar sokaklar, daracık yollar ve kalabalıklı romanda sık sık betimlenir, vurgulanır; bu betimlemeler, karakterlerin içsel atmosferleriyle anlatılan hikâye arasında paralel birer kurgu oluşturur. Deniz, hem mekânsal bir zemin hem de bireylerin içsel belirsizliklerini dışa vuran bir metafor olarak ön plana çıkar. Roman boyunca denizin çalkantıları da sakinliği de okura belirli birtakım duyguları imler. Bireyin ruh hâli kendisine denizin çırpınışlarında karşılık bulur.

Romanın tematik odaklarından bir diğeri de toplumsal beklentilerle bireysel arzular arasındaki çatışmada saklıdır. Cem'in aidiyet arayışları, Murat'ın bağımsızlık arzusu ve Emine'nin kırılğan yalnızlığı, tümüyle toplumsal normlara yönelik farklı tepkiler olarak değerlendirilebilir. Bu çatışmalar yalnızca bireysel düzlemde kalmaz, aynı zamanda romanın anlatı yapısını belirleyen bir dizi sembolik ve metaforik öğeyle pekiştirilir. Bodrum'un bir kaçış mekânı olarak kullanılması bireyin kendi iç dünyasını sorgulamasına olanak tanırken aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de yeniden değerlendirilmesini sağlar.

Her Gece Bodrum, Selim İleri'nin edebî serüveninde yalnızca özel bir durak olarak değil, aynı zamanda bireyin duygusal derinlikleri ve toplumsal ilişkiler arasındaki gerilimi ustalıkla işlediği bir metin olarak da özel bir değeri içerisinde taşır. Romanın duyusal yoğunluğu yüksek anlatı dili okuru her daim diri tutarken karakterlerin iç dünyaları söz konusu oldukça yeni dilsel arayışlar da söz konusu olur. Durağan olmayan, akışkan, inişli çıkışlı bir dildir İleri'nin burada geliştirdiği. Klasik anlatı ve dil yapılarını ters yüz eden roman, psikolojik derinlik ve biçimsel estetik arasında özel bir denge geliştirir ve bu yönüyle kendisine Türk edebiyatı bağlamında özerk bir alan inşa eder.

Çağdaş Türk romanının önemli kilometre taşlarından biri olan *Her Gece Bodrum*, bireysel duyarlılık, toplumsal normlar ve varoluşsal sancılar gibi temleri merkezine alan, yalnızca 1970'lerin Bodrum'unu değil; modern bireyin hem içsel hem de dışsal çalkantılarını derinlikli bir dünyayla iç içe geçiren bir metindir. Roman, okuyucuyu; mekân ve birey arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye, toplumsal değişimlerle bireysel dönüşümler arasındaki gerilimi eleştirel bir bakışla analiz etmeye çağırır ve böylece Türk edebiyatının zengin anlatı mirasına özel/değerli bir katkı sağlar.